

dincev, oportunistov, takih, ki niso na liniji OF. Če duhovnika ne moremo šteti med prej omenjene nezanesljive elemente, je seveda lahko tudi izvoljen". (str. 92, 93)

Kdaj so se pojavili znaki, da prehaja domovinska vojna v imperialistično? (str. 107)

Zakaj nosimo vso odgovornost za sosednje narode? In odgovor Mihe Marinka: "Misliti moramo preko meja domovine. /.../ mi smo tisti nosilci pravega človečanstva. Poleg tega smo prav mi tisti, ki smo najbolj zagvozdani v zapadni reakcionarni svet. Naša dolžnost je, da jim nudimo roko, da se lažje izvlečejo iz blata." (str. 107)

Zakaj še ni de iure priznanja priključitve Primorske Sloveniji, ko je dejanska priključitev že izvedena? - In odgovor: "To je v skladu z dosedanja prakso v tej vojni /.../ Edini uspešen način naše borbe je predložnje dejanskega stanu, katera sprememba bo tudi prej ali slej priznana". (str. 147)

Zgodovina druge svetovne vojne na slovenskih tleh je tematika številnih objavljenih del. Kljub temu pa je veliko tem še ne dovolj raziskanih, med njimi je presenetljivo, tudi delovanje Komunistične partije Slovenije. Objava dokumentov pokrajinskih konferenc Komunistične partije Slovenije na Primorskem, ki jo je pripravila Vida Deželak Barič, je tako nov pomemben prispevek k razjasnitvi "znotrajpartijskega" dogajanja.

Nevenka Troha

Slovensko-italijanski odnosi 1880-1956 : poročilo slovensko-italijanske komisije = I rapporti italo-sloveni 1880-1956 : relazione della commissione storico-culturale italo-slovena = Slovene-Italian Relations 1880-1956 : report of the Slovene-Italian historical and cultural commission / Šuredili Milica Kacin Wohinz, Nevenka Troha]. Nova revija. Ljubljana, 2001, 161 strani.*

Kot drugi kolegi in kolegice, ki niso sodelovali ne pri pripravi ne pri pisanju končnega poročila Slovensko-italijanske kulturno-zgodovinske komisije, sem z veliko radovednostjo pričakovala končno ekspertizo in z nič manjšo pozornostjo sledila reakcijam, ki jih je pri slovenski in italijanski javnosti sprožila njena objava v medijih. Čeprav je bilo kar nekaj komentarjev pozitivnih, ni manjkalo tudi kritičnih in negativnih opazk. Še najbolj pomenljiva pa se mi je zdela zadrega enega od institucionalnih predlagateljev pobude. Mislim na izjave, ki jih 4. aprila 2001 dal tržaškemu dnevniku *Il Piccolo* Umberto Ranieri, takratni podtajnik na italijanskem zunanjem ministrstvu. Poimensko bi lahko navedla tudi druge odzive javnih in političnih osebnosti, ki so bile nezadovoljne z zgodovinopisno osvetlitvijo Slovensko-italijanske kulturno-zgodovinske komisije, vendar se vanje ne nameravam poglobiti. Želim pa se odzvati implicitnemu povabilu, ki nam ga dajejo - to je - soočiti se z javno rabo zgodovine, kar pomeni tudi s politično izrabo tistega, ki je uverjen, da preteklosti noče instrumentalizirati.

Če je naloga zgodovinopisja in zgodovinarjev, ki niso pripravljene podleči politično militantni zgodovini, spodbujati kritično zavest družbe in kazati na kompleksnost dogajanj in zgodovinskih procesov, potemtakem menim, da si je komisija prizadevala in delovala v tej smeri.

---

* Objavljamo predstavitev Poročila, ki ga je imela dr. Marta Verginnella, izr. prof. na oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani v Gradisci/Gradišču ob Soči 12. 4. 2002.

Poročilo Slovensko-italijanske komisije je sad srečanja dveh nacionalnih zgodovinopisij. Je rezultat dveh skupin zgodovinarjev in zgodovinark, ki bolj ali manj dolgo preučujejo preteklost Julijske krajine oziroma Primorske in ki se prepoznava in deluje znotraj dveh nacionalnih zgodovinopisij.

Komisija je na zgodovino te naše obmejne regije prvič gledala iz dveh gledišč - iz italijanskega in slovenskega - nato je dvoje pogledov uskladila v eno samo pripoved. Nič novega, bi marsikdo pridal. V resnici pa gre za novost.

Če pogledamo, kako sta v preteklosti delovali slovensko in italijansko zgodovinopisje ob meji, ugotovimo, da sta kljub stikom, raznolikemu sodelovanju, številnim simpozijem in seminarjem nacionalni zgodovinopisni pripovedi ostajali bolj ali manj linearni. Občasno sta se dotikali, a v splošnem sta ostali presenetljivo neprepustni.

V tem pogledu bi veljalo opraviti študijo o rabi navajanj sosednjega zgodovinopisja v obeh zgodovinopisnih okoljih. Prepričana sem, da bi iz nje izšla slika dveh zgodovinopisij, ki si prizadevata vključiti zgodovino obmejnega ozemlja nacionalnega telesa v lastno nacionalno zgodovino. Obe zgodovinopisji se soočata z zgodovino sosedne oziroma z zgodovinopisno obdelavo sosednjega zgodovinopisja in jo kot zunanjo kockico upoštevata pri svojih osvetlitvah, redkeje pa jo uporabita za pretres lastnega argumentativnega dispozitiva. Vključitev zgodovine drugega se je v obeh zgodovinopisjih pogosto udejanjila brez kritičnega pretresa interpretativne mreže, na katero je oprto pisanje obmejne zgodovine.

Če opravimo panoramski pregled italijanske in slovenske zgodovinopisne produkcije o primorski zgodovini, ugotovimo, da je izmenjava raziskovalnih subjektov redka. Po zgodovinopisni tradiciji raziskujejo Slovence slovenski zgodovinarji, Italijane pa italijanski. Denimo, italijanski zgodovinarji ne preučujejo slovenske preteklosti v Trstu. Tako kot tudi italijanskega prebivalstva po drugi svetovni vojni na jugoslovanskih tleh praviloma ne preučujejo slovenski zgodovinarji. Še posebej zgodovinarji sodobnosti se glede poznavanja preteklosti drugega prepustijo ugotovitvam svojih kolegov. Drugi je kot subjekt imenovan, naveden, izjemoma pa raziskan. Prisotnost drugega je za nacionalno profilirano zgodovinopisje element zapleta, ki se ga ne da spregledati. Vendar se slednje z njim ukvarja kot z zunanjim elementom, ne toliko iz intelektualne ali zgodovinopisne radovednosti kolikor iz politične dolžnosti.

Slovensko-italijanska kulturno-zgodovinska komisija je prvič fizično združila dve zgodovinopisje oziroma del njunih predstavnikov in predstavnic. Postavila jih je pred nujnostjo vključitve zgodovine italijansko slovenskih odnosov v eno samo pripoved. Šlo je za nov položaj, ki ga je predlagala in ustvarila politika zaradi svojih političnih in institucionalnih namer.

Sestava poročila je rezultat močnega uravnoteženja dveh vzporednih zgodovinopisij. Kot poznavalka obeh lahko sestavo posameznih odstavkov pripišem zdaj enemu, zdaj drugemu zgodovinopisju. Uravnoteženje je izsledek zelo natančne in preudarjene izmere, tako da se na nekaterih mestih da nazorno zaznati, da sta se obe strani dolgo pogajali.

V središču poročila je nacionalni konflikt od osemdesetih let 19. stoletja do petdesetih let 20. stoletja, strnjen v sintezo, oprto na študije, ki so v zadnjih desetletjih izšle na obeh straneh meje. Sinteza je izčrpna, če upoštevamo izhodišča samega nastanka komisija. Menim pa, da jo zaznamuje nepredušnost in

nekontinuiranost pogledov in stališč, ki jih obe zgodovinopisni okolji do danes nista bili sposobni uresničiti.

Prepričana sem, da če želimo zajeti preteklost večnarodnostnega ozemlja v vsej njeni celovitosti, moramo poseči po novih pristopih in novi bralni mreži. Za to, da bi se tudi samo začasno ogradili od kategorij, ki jih običajno uporabljajo pisci nacionalnih zgodovin, moramo dopolniti politično-institucionalno zgodovino.

Če ne presežemo opisne ravni politične zgodovine, potem se moramo zadovoljiti z osredinjenim diskurzom in s površinskim, pogosto tudi enosmernim, branjem zgodovinskih dogodkov.

Menim, da zgodovina obmejnega ozemlja, ki je napisana samo "z vrha" in samo s stališča središčnosti nacije, pušča brez odgovorov mnoga vprašanja in nam preprečuje zadovoljivo osvetlitev mnogih zgodovinskih fenomenov. Pogostejša raba bralnih mrež, ki jih uporabljajo antropologija in družbene vede na sploh, ko raziskujejo mejne prostore, prisotnost drugega, multietnično družbo, ipd., bi bila v tem pogledu zelo plodna za razvoj zgodovinopisnega raziskovanja na italijansko slovenski meji.

Vem, da mora biti poročilo, kakršno je bilo naročeno komisiji, neogibno sintetično in jasno. Kljub temu pa velja omeniti neproblematizirano rabo nekaterih interpretativnih kategorij, ki so se jih poslužili njegovi pisci. Opozarjam na rabo pojmov, kot so narod, Slovenci, Italijani, ki imajo moč poenotiti kompleksne resničnosti in zabrisati raznolikost socialnih akterjev. Večkrat se v besedilu pojavi pojem civilizacija. Trdi se, da je bil odnos med Slovenci in Italijani zaznamovan s civilizacijskim konfliktom, ne da bi bilo pojasnjeno, kaj je mišljeno s pojmom civilizacija. Menim, da je potrebna uravnotežena in premišljena raba teh pojmov, tudi zaradi njihovega spreminjajočega se pomena v času.

V pripovedi ekspertize se pojavljata dve interpretativni paradigmi, ki povzemata dva zgodovinska procesa. Prva zadeva odnos mesto - podeželje, druga nacionalni boj. Oba zadevata fizični in simbolni prostor nacionalnega obrobja. Gre za šibko in erozivno obrobje, ki drugega potiska stran, da bi ga ošibilo. Kot je lepo razvidno iz poročila, gre za mehanizem, ki ga podžigajo nacionalne elite in ki je med drugim rezultat družbene nacionalizacije in nenazadnje tudi narodnotvorne zgodovine.

Izkristalizira se tako dolga tradicija, kulturna dediščina območja, ki ne pozna in še danes v določenem smislu ne prenese kulturnega posredništva. Tragični dogodki 20. stoletja samo delno uspejo pojasniti odsotnost tega posredovanja. Kot je v tem pogledu le delno izčrpna omemba predhodne avstrijske nesposobnosti pri razreševanju nacionalnega vprašanja. Prevzem preveč mehanicističnih interpretacij pomeni zatemnitev pomembnih segmentov zgodovinske resničnosti.

Pri branju poročila nenazadnje zaradi samega njenega kulturno-zgodovinskega poimenovanja, me je presenetilo, da je bila slednja zelo zgodovinska in bolj malo kulturna, v antropološkem pomenu besede. Pomanjkljiva poglobitev kulturnih mehanizmov je pomenljiva in hkrati simptomatična. Ne samo za komisijo, temveč tudi za to, ker z njo ugotovimo, kako in v kolikšni meri se je raziskalo vprašanje slovensko-italijanskih odnosov v njegovih najglobljih mehanizmih.

Kulturna pregrada ali zapreka je nedvomno posledica nepoznavanja jezika drugega in v tem primeru merim skoraj izključno na italijansko populacijo. Vendar je tudi nekaj več, ker zadeva tudi slovensko prebivalstvo in je eno od najpo-

membnejših sredstev, s katerimi se hrani nacionalni konflikt.

Poročilo omenja nekaj poskusov preseganja kulturne pregrade. Navaja revijo Favilla, dela Angela Vivanteja in Scipia Slataperja ter prevode italijanskih avtorjev v slovenščino. Gre za pomembno navajanje sosedskih stikov, ki pa nam omogoča, da bi bolje razumeli vzroke pomanjkljivega razkrivanja nekomunikativnosti med obema resničnostima in ohranjanja pasivnega sožitja. Nesposobnost misliti drugega v pozitivnih terminih bodisi na eni bodisi na drugi strani ima, če jo primerjamo z drugimi večjezičnimi območji, ki jih je zaznamoval nacionalni konflikt, tudi tistih na samem ozemlju bivšega habsburškega cesarstva, specifičnosti, ki jih je treba upoštevati poleg splošnosti.

Prav v ta habitus, ki ga proizvaja skromna kultura posredovanja in zelo šibko prodiranje v kulturo drugega, moramo po mojem umestiti nelagodje, nezadovoljstvo in nenazadnje molk, h katerim so se nekateri zatekli pred to večglasno, natančneje dvoglasno, zgodovinsko pripovedjo.

Marta Verginella